

**TALABALARDA FAOL FUQAROLIK POZITSIYASINI
RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMI**

Mo'ydinova Diyora Muxiddin qizi

Namangan xalqaro universiteti Pedagogika va

psixologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Abdullayev Dilshodbek Yuldashali o'g'li

Namangan xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada fuqaroviy faollikni ijtimoiy-siyosiy va mehnat faoliyatiga ijodiy yondashuv sifatida baholash va yuqori sinf o'quvchilarida faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning huquqiy-me'yoriy va pedagogik asoslari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: fuqaro; fuqarolik; fuqarolik tarbiyasi; Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi; "Tarbiya" fani; fuqarolikning tarkibiy qismlari.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ АКТИВНОЙ
ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ У СТУДЕНТОВ**

Аннотация: В статье идёт речь, о педагогических основ и правовых норм формирования активной гражданской позиции старшеклассников и оценка гражданской активности как творческий подход к социально-политическую и трудовую деятельность.

Ключевые слова: гражданин; гражданственность; гражданское воспитание; Концепция непрерывного духовного воспитания; наука "Воспитание"; компоненты гражданственности.

**PEDAGOGICAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF ACTIVE
CITIZEN POSITION IN STUDENTS**

Annotation: The article discusses the legal, regulatory and pedagogical basis for the assessment of civic activism as a creative approach to socio-political ,labor activities and the formation of active citizenship in high school students.

Key words: citizen; citizenship; civic education; Concept of continuous spiritual education; science "Education"; components of citizenship.

Mamlakatimizda o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan bir vaqtda yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirish va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularni qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash ta'lim muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Huquqiy demokratik

davlat qurish va jamiyat taraqqiyotining rivoji o'sib kelayotgan avlodning huquqiy savodxonligi va yuksak darajadagi fuqarolik madaniyatining yuqoriligiga bog'liqdir. Buning uchun ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi kun talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilishimiz lozim. O'zbekistonda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida amalga oshirilayotgan tub islohotlar huquqiy-demokratik jamiyatni barpo etishga yo'naltirilgan. Huquqiy-demokratik jamiyatni barpo etishning asosiy shartlaridan biri yosh avlodga huquqiy tarbiya berish, ularda huquqiy madaniyat, faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdir.

Insonga yoshligidan singdirilgan madaniy-ma'naviy qarashlar, axloqiy qadriyatlar, an'nalar, diniy-ruhiy tuyg'ulardan iborat. Bu bo'g'inda u oilasi, qarindosh-urug'lari, mahallasi, millati, yurti bilan birligi, uning tarkibiy qismi ekanligini his etadi. Natijada, uning ongi va qalbida milliy g'urur, vatanparvarlik tuyg'usi shakllanadi. Bu jarayonda o'quvchida haqiqiy fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi.

“2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi”ning **ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarida yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish maqsadida** jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish zarurligi ko'rsatib o'tildi.[1]

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev bu boradagi vazifalar xususida so'z yuritib, “Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan, ta'lim-tarbiya tizimidan boshlanadi”, degan g'oya asosida keng ko'lamli O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori yoshlarni mustaqil hayotga dunyoqarashi keng, faol fuqarolar etib tarbiyalash maqsadini ko'zlab qabul qilindi.

“Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi”da Vatanga sadoqat, burch va mas'uliyat, tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar yoshlar ongida nazariy tushuncha sifatida qolib ketgani holda uning tabiatida amaliy odatlarga aylanmayotganligi, buning oqibatida ularning ushbu fazilatlar haqidagi so'zlari bilan amallari orasida tafovut namoyon bo'layotgani, bu esa har yili mustaqil hayotga kirib kelayotgan yigit-qizlarning hayotda o'z o'rinlarini olishlarida bir qator muammolarni keltirayotganligi alohida ta'kidlab o'tildi. Fuqaroviylik dastlabki qarashda huquqshunoslikka oid atama singari tuyuladi. Aslini olganda bu hodisani falsafiy, huquqiy, sotsiologik, siyosiy va pedagogik mohiyati mavjud.[2]

Fuqaroviylik bir davlatga mansublikni anglash, davlatga sodiqlik hamda vatanparvarlik hissi sifatida talqin etilishi mumkin. Bunda davlatni, konstitutsiyani,

davlat ramzlarini hurmat qilish, davlat tuzumini va qonun ustuvorligini himoya qilishga tayyorlik nazarda tutiladi. Fuqaroviylikni insonga huquqiy, ijtimoiy, ma'naviy va siyosiy jihatdan layoqatli ekanligini his etishni ta'minlovchi jamlovchi tushuncha sifatida ham talqin etish mumkin.

Shuningdek, konsepsiyada umumta'lim maktablarining o'rta va yuqori sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy tamoyillar asosida tarbiyalashda: o'smirlik yoshiga xos ichki pozitsiyaning paydo bo'lishi; ijtimoiy faollik, bilishga intilish va o'zini namoyon qilish motivlarining rivojlanishi; fuqarolik pozitsiyasi, o'zi va atrofdagilarga hamda jamiyatga munosabat asoslarining shakllanishini inobatga olinishi lozim bo'lgan jihatlarga e'tibor qaratish ko'zda tutildi.

Umumta'lim maktablarida o'qitiladigan "Tarbiya" fani davlatning ta'lim-tarbiya sohasidagi siyosatini amalga oshirishda mavjud bo'lgan dolzarb muammolarni hal etishga yo'naltirilgan bo'lib, o'quvchilarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish, ularning har tomonlama ijtimoiylashuviga ko'maklashish, samarali hamkorlik qilish, vaqtini mazmunli tashkil etish, milliy, ma'naviy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, o'zlarining intellektual va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.[3]

V.Dalning ta'kidlashicha, "fuqaroviylik fuqarolik jamiyatini tuzish uchun jamiyatning ongi va bilimi darajasini ifoda etgan holatdir".

Fuqarolik tuyg'usi esa o'quvchining "Avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan madaniy jarayonlar axloqiy qadriyatlarning o'tmish bilan kelajakni uzviy aloqadorligini ta'minlab, tarixiy merosning nodir ne'matlarini o'zgartirish asosida shakllanadi".[4] Fuqarolik jamiyatining asosiy mezonlaridan biri bu fuqarolarning yuksak darajada ong va madaniyatga ega bo'lishlari hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, fuqarolik jamiyatida faol, tashabbuskor, g'ayratli, faqat yaratuvchanlik, ijodkorlik ruhi va kayfiyati bilan yashovchi shaxslarga e'tibor va ehtiyoj katta bo'ladi. Bunday yuksak intellektual salohiyat tafakkur erkinligining qay darajada shakllanishi bilan uzviy bog'liq. Jamiyatning inson uchun yaratgan real iqtisodiy qulayliklari va imkoniyatlari, yuridik haq-huqulari, qaror topgan axloqiy va ma'naviy muhit uning tafakkuri erkin, ilg'or va yuksak ideallarni ko'zlashi bilan uyg'unlashmog'i lozim. Tadqiqotchilarning kuzatishicha, o'quvchilarning ijtimoiy voqelikka yangicha, mustaqil va erkin tafakkur asosida yondashishi yuqori ko'rsatgichga ega. Ayni paytda, psixolog va pedagog olimlarning fikricha, yangi shakllanayotgan fuqarolik jamiyati rivoji ko'p jihatdan shaxs ongi, xarakteri va dunyoqarashini korreksiyalab borishni talab qiladi.

Fuqaroviylik bir tarafdin jamiyatda shaxsning oliy darajada mustaqilligini, ikkinchi tarafdin esa kishilarning jamiyat hayotidagi ishtirokida namoyon bo'ladigan yuqori darajadagi birdamlikni nazarda tutuvchi qarashlar majmuini ifoda etadi.

Quyidagilar fuqaroviylikni ifoda etuvchi muhim jihatlar qatoriga kiradi:

• fuqaroning o'z haq-huquqlarini tushunishi va uni amaliyotda qo'llash ko'nikmasi;

• boshqa fuqarolarning haq-huquqlarini hurmat qilish;

• fuqaroning o'z xatti-harakati uchun shaxsiy javobgarligi;

• davlat va jamiyat oldida o'zining huquqiy va axloqiy mas'uliyatini anglash;

• fuqarolarning tengligi;

• yuksak ma'naviy-axloqiy mezonlarga asoslangan holda ijtimoiy voqelikka nisbatan ob'ektiv va tanqidiy yondashuv;

• hokimiyat bilan, boshqa fuqarolar va jamoat birlashmalari bilan ijobiy muloqot yuritish qobiliyati;

Talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning mazmuni shundaki, fuqarolik madaniyati shakllangan muhitda odamlarda siyosiy hayotda ishtirok etish ehtiyoji paydo bo'ladi. Fuqarolik madaniyati kuchayib borgan sari odamlar siyosiy jihatdan faollashib, partiyalarga a'zo bo'lish tendensiyasi kuchayadi. [5] Demak, siyosiy partiyalar a'zolari soni va sifatining oshib borishi darajasi ham fuqarolik madaniyatini ko'rsatuvchi mezonlardan biridir. Fuqarolik madaniyati o'quvchining jamiyatdagi faol a'zosi sifatida ma'lum haq-huquqlarga ega bo'lish bilan birga o'z zimmasidagi burch va majburiyatlarni vijdonan ado etishdir. Talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish – ularga mustaqil davlat tuzilmasining xususiyatlari, mamlakatning xalqaro maydonda tutgan o'rnini, vatanparvarlik va millatlararo do'stlik tuyg'ulari, respublikamiz iqtisodiyotini rivojlantirish yo'lida amalga oshirilayotgan ijtimoiy harakatlar, mehnat an'analari, milliy istiqlol g'oyasi va mafkura asoslari haqidagi bilimlarni berish asosida ularda fuqarolik hissini zimmalaridagi burch va majburiyatlarni bajarishga nisbatan mas'uliyat, yot mafkuraviy qarashlarni anglash va unga qarshi bo'lish, ijtimoiy faollik va fidoyilik kabi sifatlarni mujassamlashtirgan yaxlit bir tarbiya jarayoni hisoblanadi.

Fuqaro bir vaqtda o'z burchi va majburiyatlarini chuqur anglovchi, jamiyat hayotini yo'lga qo'yishda faol ishtirokchi, huquqiy jamiyat oldida turgan joriy va istiqbol vazifalarni hal etuvchi, jamiyatni boshqarishda bevosita va bilvosita ishtirok etuvchi, mamlakat qudratini mustahkamlash yo'lida moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratuvchi, milliy qadriyatlarni asrab-avaylovchi, milliy an'analarga sodiq, millat vakillari tomonidan xalqaro maydonlarda qo'lra kiritilayotgan yutuqlardan faxrlana oluvchi, millat va mamlakat obro'si uchun kurashuvchi, Vatan mudofaasini ta'minlovchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Insonni ixtiyoriy faoliyat, ya'ni ko'ngilli ishga chorlovchi istakning negizida har bir kishiga xos bo'lgan shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlar yotadi. Jumladan, boshqalarga naf keltirish, o'zini namoyon qilish va muloqot istagi kishini faollikka etaklaydi. [6] Kishida ijtimoiy jihatdan e'tirofga bo'lgan ehtiyoj ham mavjud. Professional va hayotiy tajribani qo'llash istagi ham kishini shunday faoliyatga chorlashi mumkin. O'z

imkoniyatlarini ishga solish, o'z g'oyalarini tatbiq etish istagi ham kishini harakatlantiruvchi kuchga aylanishi mumkin. Ijtimoiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish va ishtirok etish ehtiyoji ham kishini faollikka etaklaydi.

Ko'ngilli faoliyat inson uchun o'z shaxsiy ehtiyojlari bilan jamiyat ehtiyojlarini uyg'unlashgan holda hayotga tatbiq etish uchun o'ziga xos imkoniyatdir. Bu ehtiyoj kishilarning o'z axloqiy burchlarini anglash hamda insonning barkamolligidan dalolat beradi. Ko'ngilli faoliyat yuritar ekan inson axloqiy jihatdan takomillashib boradi, muloqot madaniyatini rivojlantiradi, o'zaro hamkorlik va birodarlik hissigga, insonparvarlik tuyg'usiga ega bo'ladi. Ko'ngillilik faoliyati faol va ijodiy xarakterga ega bo'lib, inson o'z salohiyatini namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu faoliyat tevarak atrofda ro'y berayotgan voqea hodisalarga nisbatan faol munosabatning shakllanishiga, siyosiy voqelikka ziyrak nazar bilan qarashga yordam beradi.

Aynan fuqaroviy faollikning o'zi bir necha jihatlar bilan ajralib turadi;

• *faol fuqaro guruhiga mansub kishilar asosan siyosiy va iqtisodiy tizim to'g'risida bilim olishga tayyor bo'lgan kishilardan iborat;*

• *faol fuqarolarda o'z haq-huquqlarini faol amalga oshirish uchun bilim va qobiliyat mavjud; - faol fuqarolarda ana shu bilimlarni joriy qilish uchun ko'nikmalar mavjud bo'ladi.*

Talabalar shaxsining shakllanishida faol fuqarolik pozitsiyasini o'rni va unda ijtimoiy muhitning ta'sirini ham hisobga olish kutilgan natijani kafolatlaydi. Zero, ijtimoiy muhitda ro'y berayotgan holatlar, ularning yo'nalishlari, mazmuni va mohiyati, jamiyatda ustuvor o'rin egallagan ijtimoiy-huquqiy qarashlar o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta'sir etadi.

Xulosa o'rnida shuni keltirish joizki, talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini ma'naviy-axloqiy va pedagogik xususiyatlarini o'rganish orqali, ularni jamiyatda olib borilayotgan siyosiy islohotlarga bo'lgan munosabati, qarashi va ishtirokini aniqlash mezonlarini takomillashtirish mumkin. Oliy ta'lim muassasasida o'tkaziladigan siyosiy tadbirlar va forumlar talabalarda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. “2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha HARAKATLAR STRATEGIYASI. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoniga 2-ILOVA.

2. Uzluksiz ma'naviy tarbiya KONSEPSIYASI. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 1059-son qaroriga 1-ILOVA. 2019 yil 31 dekabr.

3. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun "Tarbiya" fani KONSEPSIYASI. Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 6 iyuldagi 422-son qaroriga 3-ILOVA

4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). Изд. "Цитадель", г. Москва, 1998 г

5. Musayev F. Erkinlikning huquqiy asosi // Tafakkur jurnali. –Toshkent: 2002. - № 2. – 84 b.

6. Saidqosimov A. Siyosiy faollik va fuqarolik ma'naviyati // Jamiyat va boshqaruv. –Toshkent: 2007. - №2, -B. 50 -51.

7. Карпова Н.В. Политическая культура в процессе становления гражданского общества// Вестник Московского университета. – Сер. 18 : Социология и политология. – 2006. – №1.